

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STVK02
HT13
Handledare: Maria Hedlund

Ett exklusivt Europa?

Om europeisk identitet, EU-medborgarskap och exkludering

Sofia Johansson

Abstract

This essay examines the European Union's construction of a European identity. It aims to answer the questions of how the idea of a European identity manifests in EU politics and how this identity can lead to exclusion of certain groups. The questions are answered through the help of theories on citizenship and identity using models of European identity as points of comparison. The analysis concludes that the EU created European identity is characterised by universalism and thus based on common values and institutions. It is also manifested through certain actions made by the EU, among them the establishment of the Copenhagen criteria for accession to the union and the introduction of a EU-citizenship. While the universalistic nature of the identity is not excluding, the related citizenship is as it excludes for example migrants and the people of the states not granted membership in the union. A proposed solution is a shift to the principle of *jus soli*, thereby making inclusion in the European identity more easily accessible by granting citizenship to those born in European territory.

Nyckelord: EU, EU-medborgarskap, europeisk identitet, exkludering

Antal ord: 9061

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund.....	1
1.2	Syfte och frågeställning	1
1.3	Metod och material	2
2	Europeisk identitet	4
2.1	Medborgarskap	4
2.1.1	EU-medborgarskap	5
2.2	Identitet	6
2.2.1	Begreppet europeisk identitet	7
2.2.2	Modeller av europeisk identitet	9
2.2.3	Analyschema för de fyra identitetsmodellerna.....	11
3	Identitetsskapande i EU	12
3.1	Deklarationen om europeisk identitet (1973)	12
3.2	Maastrichtfördraget (1992)	13
3.3	Lissabonfördraget (2007).....	15
3.4	Köpenhamnskriterierna.....	16
3.5	Europeiska symboler.....	17
3.6	Vilken sorts identitet?	17
4	Slutsats	18
4.1	Identitet skapad av EU	18
4.2	Relationen mellan identitet och exkludering	19
4.3	Ett exklusivt Europa?.....	21
5	Referenser	22

1 Inledning

1.1 Bakgrund

EU, Europeiska unionen, var från början ett ekonomiskt samarbete som startades efter andra världskriget för att år 1958 bilda grunden för Europeiska ekonomiska gemenskapen (EEG). Unionen gick därefter från att vara endast ett ekonomiskt samarbete till att bli ett politiskt sådant och bytte år 1993 namn till det nuvarande Europeiska unionen. Det politiska samarbetet medlemsstaterna emellan har bland annat lett till en inre marknad med fri rörlighet för varor, tjänster, kapital och människor inom unionens gränser (EU 2013a).

Alla europeiska länder som uppfyller de så kallade Köpenhamnskriterierna har möjlighet att söka medlemskap i unionen, men vägen till ett EU-medlemskap är lång och tidskrävande på grund av de många EU-lagar som måste antas som nationell lag (EU 2013b). EU har idag 28 medlemsländer (EU 2013a) och dessutom fem kandidatländer samt tre potentiella kandidatländer. De fem kandidatländerna är Före detta jugoslaviska republiken Makedonien, Island, Montenegro, Serbien och Turkiet. Dessa är på väg att inkorporera EU-lagstiftningen i sin nationella lagstiftning. De tre potentiella kandidatländerna Albanien, Bosnien och Hercegovina samt Kosovo når ännu inte upp till de krav som måste uppfyllas för att EU-medlemskap ska bli aktuellt (EU 2013c).

EU:s arbete grundas i de fördrag som medlemsstaterna kommit överens om enligt rättsstatsprincipen vilken EU-samarbetet bygger på (EU 2013a). Det är bland annat ett urval av dessa fördrag som kommer att utgöra underlag för denna uppsats analys av den europeiska identiteten och dess exkluderande följder.

1.2 Syfte och frågeställning

Med anledning av det europeiska samarbetets gränsöverskridande karaktär anser jag det intressant att undersöka idén om en gemensam europeisk identitet. Den vidareutveckling av Europeiska unionen som kontinuerligt sker både vad gäller unionens befogenheter och dess utvidgning gör en granskning av underliggande premisser essentiell för vår förståelse av unionens funktionssätt.

Mitt syfte med denna uppsats är att granska EU:s konstruerande av en europeisk identitet och hur denna kommer till uttryck i den förda politiken samt reflektera kring implikationer av en sådan europeisk identitet i form av dess exkluderande funktion. Jag kommer att arbeta utifrån följande frågeställningar:

- Hur kommer idén om europeisk identitet till uttryck i EU:s politik?
- På vilket sätt kan denna syn på identitet leda till exkludering av vissa grupper eller stater?

Jag ämnar söka svar på mina frågeställningar genom att ta hjälp av teori dels om medborgarskap och dels om identitet för att sedan knyta samman dessa och påvisa hur medborgarskapet utgör en viktig del av identitetspolitiken. Mitt analysunderlag i form av EU:s politik avgränsar jag till utvalda fördrag samt en beskrivning av Köpenhamnskriterierna och EU:s användning av symboler.

1.3 Metod och material

Denna studie av europeisk identitet är en kvalitativ sådan där jag genom textanalys söker finna svar på hur idén om europeisk identitet kommer till uttryck i EU:s politik och sedan diskuterar hur denna syn på identitet kan få konsekvenser i form av exkludering av de som inte hamnar inom konstruktionens ramar. I min uppsats utgår jag ifrån att den europeiska identiteten är en konstruerad sådan varför jag är intresserad av att undersöka idén utifrån ett avsändarperspektiv (se Esaiasson et. al. s. 221f). På så sätt kan jag undersöka vilken form av identitet EU försöker skapa samt hur de försöker göra detta genom att analysera EU-fördrag samt andra av EU distribuerade material. Ett alternativt tillvägagångssätt hade varit att undersöka den europeiska identiteten utifrån den europeiska befolkningens perspektiv – detta hade dock blivit en annan typ av undersökning än den jag är intresserad av att genomföra.

Då min undersökning berör idén om europeisk identitet kommer jag att använda mig av metoden idéanalys, alltså det vetenskapliga studiet av politiska budskap (Beckman 2007, s. 11). För att undersöka hur idén om europeisk identitet kommer till uttryck i EU:s politik använder jag mig av beskrivande idéanalys där jag vill klargöra och strukturera innehållet i empirin för att sedan kunna dra slutsatser om detta (Beckman 2007, s. 49). Min undersökning har även inslag av funktionell idéanalys då jag i den andra frågeställningen vill söka svar på hur den identitetskonstruktion som återfinns i materialet kan leda till exkludering – jag undersöker alltså effekterna av idén (Bergström & Boréus 2012a, s. 146f).

Till min hjälp i undersökningen kommer jag att ha modeller av europeisk identitet vilka kommer att fungera som idealtyper. Idéanalysen som metod förutsätter en jämförelse mot olika mätpunkter för att kunna skatta materialets innehåll (Beckman 2007, s. 51). Det är just denna funktion som jämförelsepunkter som idealtyperna fyller. De tar form av renodlade modeller och används som ett raster att lägga över materialet för att sortera in detta i olika fack. Idealtyper är inte modeller av verkligheten utan snarare tankekonstruktioner vilket innebär att det finns en risk att materialet inte alltid passar in i någon av modellerna (Bergström & Boréus 2012a, s. 150). En kan också tänka sig att delar av materialet kan innehålla kännetecken från flera av modellerna eller endast delvis

kan sorteras till en viss modell. Enligt mig är det viktiga dock helheten: idealtyper används ju som hjälp att tydliggöra skillnader i ett material (Beckman 2007, s. 29). Dessutom innebär användandet av idealtyper framarbetade i tidigare forskning att idealet om vetenskaplig kumulativitet, alltså att studien ska kunna relateras till annan forskning inom samma område (Bergström & Boréus 2012b, s. 57), kan anses vara uppfyllt.

Som material har jag valt texter och politik från Europeiska unionen. Jag har valt att analysera Köpenhamnskriterierna, EU:s symboler samt för identitetsskapandet relevanta delar ur tre texter: *Deklarationen om europeisk identitet* (1973), *Maastrichtfördraget* (1992) och *Lissabonfördraget* (2007). En annan möjlighet hade varit att endast analysera EU-fördraget som det ser ut idag, men då hade jag gått miste om ursprungstexterna kring europeisk identitet från 1973 och introducerandet av ett EU-medborgarskap i *Maastrichtfördraget* vilka jag ville ha med i analysen då dessa två områden är de tyngst vägande i denna studie. Genom att inbegripa även *Lissabonfördraget* i min analys fick jag istället möjlighet att undersöka både de ursprungliga texterna inom området samt de allra senaste förändringarna. Att de olika texterna är publicerade vid olika tidpunkter har inte inneburit några svårigheter då det i de tre texterna inte upptäcktes några större skillnader i idén om europeisk identitet. För att lyfta studien till att handla inte enbart om relationen mellan EU och dess medborgare utan också om mellanstatliga relationer valde jag att även analysera Köpenhamnskriterierna om staters anslutning till unionen. EU:s symboler är en mycket konkret del av EU:s identitetsarbete och dessutom ett manifesterande av att en europeisk identitet faktiskt konstrueras och uppmuntras, varför dessa också behandlas. Genom att undersöka dessa fem delar anser jag mig få en överblickssyn över skapandet av en europeisk identitet utifrån vilken jag med hjälp av mina idealtyper kan dra slutsatser inte på detalj- men på strukturnivå, vilket är målet för denna uppsats.

I min empiri använder jag uteslutande källor från EU då jag som tidigare nämnt undersöker idén utifrån ett avsändarperspektiv: det är alltså EU:s syn på europeisk identitet som jag är ute efter att beskriva. Om jag istället försökt fånga diskursen om europeisk identitet hade detta troligen krävt ett annat material från flera olika källor, vilket inte varit nödvändigt i denna EU-fokuserade studie.

Genom att citera de olika texterna och diskutera samt motivera mina slutsatser har jag försökt stärka intersubjektiviteten i min uppsats. Intersubjektivitet innebär att andra i princip ska kunna rekonstruera en analys med hjälp av de vägval som forskaren gjort, vilket kan vara extra svårt när det rör sig om studier gjorda med en tolkningsbaserad metod (Bergström & Boréus 2012c, s. 42f). Till min hjälp i denna fråga har jag förutom citat och diskussion också idealtyperna vilka utgör ett tolkningsverktyg som är mer konkret och därför lättare att följa i argumentationen.

2 Europeisk identitet

Min frågeställning aktualiserar teori om medborgarskap, nationalism och europeisk identitet. I detta avsnitt kommer jag att behandla tidigare forskning inom dessa områden och redogöra för en analysmodell behjälplig till att urskilja olika former av europeisk identitet. Denna information kommer sedan att fungera som underlag i min analys av Europeiska unionens texter och politik.

2.1 Medborgarskap

Att inneha medborgarskap innebär att en ingår som medlem i en politisk gemenskap (Fernández 2005, s. 58). T. H. Marshall framförde idén om det liberala medborgarskapet som ett redskap för social inkludering genom att beskriva hur tidigare uteslutna samhällsgrupper som exempelvis arbetare fick tillgång till civila, politiska och sociala rättigheter likvärdiga andras (Joppke 2010, s. vi). Marshalls idé om medborgarskap är formad inom en statlig kontext. Dess sammansättning med rättigheter och skyldigheter samt institutioner som parlament, politiska partier, domstolar och det civila samhället reflekterar hur medborgarskapet formades i sammansmältningen av den suveräna och nationella staten (Fernández 2005, s. 89). Denna syn på det internt inkluderande medborgarskapet förändrades dock i samband med den ökande migrationen efter andra världskriget, och medborgarskapet tog sig en dualistisk form: å ena sidan som internt inkluderande, å andra sidan som en externt utestängande mekanism vilken avgränsar nationalstaterna från varandra (Joppke 2010, s. vi). En kan erhålla medborgarskap genom att bli tillskriven det vid födseln eller genom att ansöka om och bli beviljad sådant, så kallad naturalisering. Det vanligaste av dessa två är erhållandet av medborgarskap vid födseln, vilket två olika principer kan appliceras på: *jus sanguinis* där medborgarskap ärvs av föräldrarna och därmed är knutet till en etnisk syn på nationalitet samt *jus soli* där medborgarskap medföljer födsel inom ett visst territorium, alltså resultatet av en samhällelig syn på nationalitet (Joppke 2010, s. 16).

Medborgarskapet kan ses som bestående av tre delar: status, rättigheter och identitet. Till den första delen, status, hör resonemanget ovan om medborgarskapets formalitet och hur en uppnår medborgarskap. Detta är kopplat till lagarna inom en nationalstat. Till medborgarskapet hör också vissa rättigheter för dem som innehar det samt en kollektiv identitet hos befolkningen vilken är förenad med idéer om nationalism och samhällelig integration (Joppke 2010, s. vii-viii). Jag kommer att återkomma till idén om nationalism som en form av

identitet senare i detta kapitel, men vill i detta skede poängtera identitetens framträdande roll som en av de tre pelarna i idén om medborgarskap.

Den klassiska synen på medborgarskap är utformad efter en idé om staten som självtillräcklig och separerad från omvärlden; en slags container (Fernández 2005, s. 91). Nu talas det dock om ett ökat politiskt beroendeförhållande stater emellan samt om rättigheter som inte längre är nationella utan globala: medborgarskapet har tagit en postnationell vändning. Rättigheter och identitet ses inte längre som förenade i det nationella medborgarskapet utan rättigheter har blivit institutionaliserade på global nivå, medan den nationella identiteten konkurrerar med andra former av identitet (Joppke 2010, s. 21). Christian Fernández (2005, s. 101) talar om en diversifiering av det politiska rummet som innebär att individers rättigheter inte längre är koncentrerade till ett enda nationellt medborgarskap, som i containermodellen, utan allokeras till nya medlemskap. Han beskriver med de mänskliga rättigheterna som exempel en expansion utåt i form av en gemensam internationell normstruktur istället för nationell lagstiftning, och en inre fragmentering där globaliseringens gränsöverskridande strömning av människor leder till större heterogenitet och därmed ett uppluckrande av containermodellens slutenhet (Fernández 2005, s. 105). Med nya gemenskaper som sträcker sig vidare än nationen, till global eller regional nivå, ser vi en förändring av medborgarskapet från nationellt till postnationellt (Fernández 2005, s. 112).

Slutligen kvarstår en viktig aspekt i frågan om medborgarskap: vem ska inkluderas? Svaret är avgörande både för individ och gemenskap; för individen då det avgör vem som får ta del av medborgarskapets innehåll i form av skydd och möjligheter och för gemenskapen då svaret får betydelse för hur ett demos, ett folk, konstrueras och reproduceras (Fernández 2005, s. 92). Ett svar på frågan om vem som inkluderas avgör också omvänt vem som exkluderas från den politiska gemenskapen och ses som ”den andre” eller ”främlingen” (Joppke 2010, s. 4). På det hela taget bildar svaret på ”vem”-frågan grunden för den identitet som är en viktig aspekt av medborgarskapet och för den samhällseliga integrationen.

2.1.1 EU-medborgarskap

Ett ”medborgarskap av gränser” – så beskriver Étienne Balibar EU-medborgarskapet (Balibar 2001, s. 17). De europeiska befolkningarna har idag en demografisk och kulturell struktur som till följd av immigration och flyktingars återvändande till hemländer är en avbildning av den globala mångfalden (Balibar 2001, s. 19). Med denna splittring i åtanke återstår det att definiera vad som utgör det ”europeiska folket” – en definition som kan anses vara essentiell då det utan ett folk inte går att upprätthålla en offentlig sfär eller en europeisk stat bortom teknokratien (Balibar 2001, s. 12f). Frågan är om ett enat Europa alls är möjligt? Balibar menar att uppgiften ligger i att uppfinna en ny föreställning om folket vilken måste övervinna tomheten i europeiska sociala rörelser och socialpolitik samt problemet med medlemskapets exkluderande gränser. Det är avgörande att skapa ett medlemskap med en ny syn på relationen mellan å ena sidan ethnos, den

historiska gemenskapen, och å andra sidan demos: det kontinuerliga forandet av medborgarskapet (Balibar 2001, s. 21).

Det europeiska medborgarskapet vilar på nationellt medborgarskap snarare än bosättning i regionen (Dell'Olio 2005, s. 59): alla individer med medborgarskap i ett av EU:s medlemsländer är per automatik också medborgare av unionen, men alla individer som vistas i Europa – däribland migranter – erhåller inte europeiskt medborgarskap och har ej heller nödvändigtvis möjlighet att erhålla ett sådant. Detta relaterar till tidigare nämnda frågor om gränsdragande och därmed även inkluderande och exkluderande. Fiorella Dell'Olio (2005, s. 91) föreslår ett nytt medborgarskap där staten separeras från nationen och nationell identitet får ett kulturellt värde medan civila, politiska och sociala rättigheter tillskrivs det postnationella statskonceptet. Hon förespråkar en separation av nationellt och europeiskt medborgarskap där inte medborgarskap i ett medlemsland utan istället bosättning ska vara en förutsättning för EU-medborgarskap (Dell'Olio 2005, s. 74), vilket skulle avskilja det europeiska medborgarskapet från det nationella medlemskapets inkluderande och exkluderande funktioner (Dell'Olio 2005, s. 60).

Aktualiserandet av frågor om gränsdragande samt inkluderande och exkluderande leder till att de perifera gränsområdena får en avgörande roll i bildandet av ett europeiskt folk och därmed också ett europeiskt medborgarskap: det är i dessa områden som sekulära och religiösa kulturer möts, och det är också här som skillnader i ekonomiskt välstånd är som tydligast (Balibar 2001, s. 11). Därför kan det också anses vara här svårigheterna i skapandet av en identitet ligger. Ett problem i utformandet av en sådan gemenskap är, som nämnts ovan, vem som ska inkluderas i den – en specifik gemenskap som inkluderar individer under en gemensam nämnare leder till exkludering av vissa individer eller grupper, medan en gemenskap vilande på mångfald riskerar ett utsuddande av insida och utsida (Balibar 2001, s. 90). En bild av europeisk identitet som får fäste hos både institutioner och individer kan dock göra det möjligt för Europa att ge mening åt begreppet medborgarskap genom att detta leder till upprättandet av system för rättigheter åt individer och samhällsgrupper inom Europas gränser (Balibar 2001, s. 20). Dessutom är en europeisk identitet, som nämnts tidigare, viktig som ett verktyg för samhällelig – europeisk – integration och upprätthållandet av en europeisk union som inte endast tar teknokratiskt uttryck.

2.2 Identitet

Som berördes ovan kan nationalism ses som ett uttryck för en känsla av identitet eller samhörighet. Sådan nationalism kan ses som ett psykologiskt verktyg som används för att individer genom förenklade etiketter lättare ska kunna relatera sig själva till sin omgivning och kommunicera samt definiera sina egenskaper och tankar. Dessutom erbjuder idén om nationalism ett legitimerande av individers rätt till respekt för sin person och sina åtaganden genom ett system av rättigheter (Brown 2000, s. 22). Nationalismen är kraftfull på så sätt att den uppfyller en

känslofunktion hos individer, och samtidigt åtskiljer den ”vi” och ”dem” genom att överdriva skillnader mellan grupperna (Brown 2000, s. 23).

Nationalism förklaras ofta med ett cirkelresonemang: nationer förenas genom medvetandet om sig själva som en nation. Inom studier om nationalism finns det dock flera olika konceptuella språk som används för att förklara nationalism; *primordialism* som likt resonemanget ovan ser nationalism som en instinkt, *situationalism* som ser det som ett intresse och *constructivism* som ser det som en ideologi (Brown 2000, s. 5). *Primordialism* framhäver etnicitet som centralt för en gemensam identitet inom nationalstaten, och talar även om ”det kollektiva minnet”, alltså historien, som grund för nationalism (Brown 2000, s. 6f). Inom *constructivism* anses nationell identitet vara konstruerad av institutionella och ideologiska strukturer. Den institutionella ordningen bestämmer den politiska synen på identitet, intressen och mål (Brown 2000, s. 20f).

Ofta, särskilt inom *situationalism*, anses det att nationalstater uppkom på grund av ändrade ekonomiska förhållanden i samband med industrialiseringen och att vi nu i och med den alltmer globaliserade ekonomin ser ett försvagande av nationalstaten (Brown 2000, s. 13). Nationalstater och därmed nationalism är alltså enligt denna syn sprungna ur intressebaserade reaktioner på förändringar i ekonomin. Individer identifierar sig med den sociala, ekonomiska och politiska grupp som tycks verka för deras intressen, vilket leder till att denna grupp också utvecklas till en kulturell grupp. Nutida nationalstater är därför både socioekonomiska, politiska och kulturella samhällen (Brown 2000, s. 17f), och allteftersom att de hot och möjligheter som människor ställs inför förändras ändras också formen och nyttan av identifikationsmarkörer som etnicitet och nationalism (Brown 2000, s. 13). Nationalstaterna var under industrialiseringen lämpliga grupperingar i det nya ekonomiska systemet, men i den numera globaliserade ekonomin kan denna roll anses ha gått förlorad. När så händer minskar även känslan av nationell tillhörighet och identitet och det föreslås, liksom i medborgarskapsteorin, att identitet i framtiden kommer vara knuten till större regionala enheter som exempelvis den Europeiska unionen (Brown 2000, s. 18f). Detta för mig in på begreppet europeisk identitet samt de modeller som kan användas för att urskilja en sådan.

2.2.1 Begreppet europeisk identitet

Medan nationell identitet kan ses som ett kraftfullt och känslotyngt verktyg fungerar en regional identitet som den europeiska sådana mer som en instrumentell, icke-känslomässig identitet. De starka band som individer kan känna till nationalstaten är svåra att replikera i ett sådant större sammanhang eftersom att det finns en vid rang av intressen bland dess medlemmar (Guibernau 2011, s. 41). På grund av detta kan en identitetskonstruktion inom EU inte helt efterlikna den nationalistiska identitetskonstruktionen inom nationalstaterna, utan blir istället en mildare version av en sådan. Icke desto mindre använder sig EU av tekniker för identitetsskapande som exempelvis symboler (Kaina & Karolewski 2013, s. 33) vilket jag kommer att återkomma till senare i detta avsnitt.

En europeisk identitet kan anses vara en förutsättning för att överkomma olikheter och öka integrationen i EU:s medlemsstater, men också för att legitimera unionens politiska roll med exempelvis majoritetsbeslut och policys om omfördelning (Kaina & Karolewski 2013, s. 5f). I situationer som den inom EU där det inte från början finns en identitet med grund i nationalism skapas en sådan känsla av identitet för att bilda en gemenskap och ett sammanhang för befolkningen. Det handlar alltså inte om en naturligt framvuxen identitet utan snarare om en planlagd konstruktion av enighet (Stråth 2002, s. 387). Frågan är vad en sådan enande europeisk identitet vilar på för idéer? Detta är något som har diskuterats ända sedan begreppet introducerades år 1973 i *Deklarationen om europeisk identitet*. Denna diskussion har gått hand i hand med reflektioner kring vad konceptet Europa är, och många gånger har Europa i sådana sammanhang setts som avgränsat av en viss kultur (Stråth 2002, s. 388). Diskussioner har också förts om en kollektiv identitet baserad på gemensamma värderingar om mänskliga rättigheter vilken överbryggar skillnader medlemmarna emellan men också kan anses alltför generell. Istället för att utgöra grunden av en identitet kan överbryggande av skillnader ses som ett nödvändigt steg mot en välfungerande sådan (Kaina & Karolewski 2013, s. 14). Fler förståelser för vad en europeisk identitet innebär kommer tas upp i nästföljande avsnitt. I detta skede nöjer jag mig med att poängtera hur den från ”top-down” skapade europeiska identiteten är ett verktyg för att skapa solidaritet hos den europeiska befolkningen såväl som att frambringa känslor av lojalitet gentemot EU (Guibernau 2011, s. 37).

För att åstadkomma detta tänks EU, liksom andra politiska auktoriteter, använda sig av tekniker för identitetskonstruktion. Detta innebär att EU genom användandet av sådana metoder skapar en kollektiv europeisk identitet vars innehåll de själva reglerar (Kaina & Karolewski 2013, s. 33). En sådan teknik är användandet av kulturella symboler vilket EU har anammat exempelvis genom införandet av euron. Euron kan tillsammans med andra symboler ses som nationella kännetecken för EU vilka är speciellt användbara vid skapandet av en europeisk identitet då de är icke-verbala och alltså inte behöver ta hänsyn till de språkliga gränserna inom unionen (Kaina & Karolewski 2013, s. 33). Nationella symboler används i EU liksom i nationalstaterna för att det europeiska politiska samhället ska stimuleras. En annan typ av teknik, lik den med skapandet av symboler, är att personifiera unionen med hjälp av framstående personer som en president eller en utrikesminister vilka associeras med unionen (Kaina & Karolewski 2013, s. 34). Även mindre konkreta tekniker används, som det som brukar kallas ”foundational myth-making”: narrativ som lägger normativ och kognitiv grund för unionen. Exempel på sådana är narrativet om att europeisk integration lett till fred och demokrati i Europa och narrativet om att mänskliga rättigheter har europeisk grund och således är inneboende i den europeiska identiteten (Kaina & Karolewski 2013, s. 35). Ytterligare en teknik för identitetsskapande är spridningen av positiva självbilder av EU vilka är relevanta inte endast inom EU-området utan även i omgivande stater i vilka EU stödjer demokratisering genom bland annat fokus på mänskliga rättigheter och ”good governance” (Kaina & Karolewski 2013, s. 36). Genom att försöka sprida de institutionella värdena inom EU – normer, procedurer och regleringar – till icke-

medlemsstater agerar unionen som en hegemon vilken formar föreställningar om vad som är det normala eller önskvärda. När så den europeiska identiteten anammas av icke-medlemsstater kan de antas som medlemmar i unionen eller – som i fallet med exempelvis Ukraina eller Moldavien – trots anpassning nekade sådant (Kaina & Karolewski 2013, s. 39). Stater som inte erhåller status som kandidatland blir då exkluderade och sedda som ”andra” trots att de till följd av sin anpassning till EU:s institutionella värden torde nått en form av inkludering (Edwards 2012, s. 128).

Men även om vissa stater blir nekade medlemskap så är EU-området alltså inte draget med skarpa gränser, utan vem eller vilka som inkluderas i och exkluderas från EU är i ständigt förändring (Guibernau 2011, s. 32). Också EU:s egen identitet är beroende av inkluderings- och exkluderingsdimensionen på så sätt att en identitet konstrueras i gränslandet mellan självbilder och bilder av ”de andra” (Stråth 2002, s. 391). Både egna och andras uppfattningar om vad som är europeiskt och ej bidrar till skapandet av den europeiska identiteten och dessutom förstärker bilder av Europa och ”de andra” varandra (Stråth 2002, s. 396). En intressant aspekt vad gäller europeisk identitet är åtskillnaden mellan Västeuropa och Östeuropa där öst under Upplysningstiden sågs som det civiliserade västs andra halva; en paradox då Östeuropa alltså på samma gång sågs som inkluderat i och exkluderat från Europa (Stråth 2002, s. 393). Också religionens roll i identitetsskapandet har poängterats, exempelvis i relationen mellan kristendom och islam, och frågan är om religion fungerar som en inkluderande och exkluderande mekanism även i det samtida Europa. En kontroversiell fråga inom detta område är Turkiets status som kandidatland och huruvida vissa EU-länders motsättning till ett turkiskt EU-medlemskap har att göra med landets muslimska prägel snarare än exempelvis geopolitiska aspekter (Guibernau 2011, s. 33f). Turkiets inkluderande som kandidat för EU-medlemskap kan dock ses som ett steg mot en expanderad diskurs med större plats för olikhet, där Turkiet fungerar som en länk mellan Europa och islam (Edwards 2012, s. 137f).

2.2.2 Modeller av europeisk identitet

Gerard Delanty beskriver i sin artikel *Models of European Identity: Reconciling Universalism and Particularism* fyra existerande modeller av europeisk identitet. Universalistiska modeller korrelerar med ”thin” identitet som innebär att identitetskonstruktionen består av en minimal uppsättning värden som ej nödvändigtvis är specifika för just Europa, medan partikularistiska modeller innefattar en ”thick” identitetskonstruktion med en tendens att exkludera vissa faktiska europeiska livshållningar (Delanty 2002, s. 345).

Den första modellen, *Moral Universalism*, definierar europeisk identitet som vilande på universella värderingar om mänskliga rättigheter, tolerans och liberala demokratiska värderingar där politiskt utövande sker genom valprocesser och kompromisser. Detta är alltså en ”thin” identitet som är flexibel och i hög grad kan kombineras med olika nationella identiteter, men som kan anses vara eurocentrisk då den ger intryck av att de värderingar den vilar på är specifikt

europiska vilket inte behöver vara fallet. Grunden för identiteten kan istället anses utgöras av västerländska eller generella värderingar som återfinns hos människor världen över. Konstruktionen består alltså inte av några utmärkande europeiska drag, och kan därför enligt Delanty inte sägas vara ett verktyg för integration och större pluralism då den är alltför generell och utan kulturellt eller politiskt innehåll betydelsefullt för större inkludering (Delanty 2002, s. 347f).

Den andra modellen, *European Postnational Universalism*, konstruerar en identitet på juridisk-normativa termer baserat på institutionella insatser i den gemensamma europeiska historien. Även detta är en "thin" identitet, dock något utökad jämfört med den förra då den förutom den moraliska dimensionen också innehåller denna juridiska del. Delanty refererar här till Jürgen Habermas koncept "konstitutionell pragmatism", vilken på grund av en inbyggd motsättning mellan norm och verklighet ser på identitet som transformativ – Enligt Habermas är juridiken diskursivt formad, varför kritik och kommunikation är en stor del av denna modell. Den postnationella universalismen utgör endast en gemensam nämnare för Europas länder vilket leder till samma problem som i den förra modellen angående integrering. Dessutom förutsätter denna modell ett stabilt politiskt Europa utan kulturella konflikter (Delanty 2002, s. 348f).

Kultur får en mer framträdande roll i den tredje, partikulära modellen *A European Cultural Particularism*. Detta är en "thick" identitet som baseras på ett europeiskt kulturarv och idén om att det under Europas delade yta finns en gemensam grund i västerländsk kultur och det sekulariserade samhället; ett slags "unity in diversity" skapat av greker, romare och kristna med kulminering i Upplysningstiden. Denna syn på europeisk identitet är enligt Delanty mycket utbredd men medför de problem med exkludering som nämndes ovan i samband med partikularism. Med fokus på ett gemensamt kristet kulturarv finns risk att andra traditioner som Islam exkluderas (Delanty 2002, s. 349f).

Slutligen beskriver Delanty en fjärde modell, *European Pragmatism*, som istället för fokus på moral, juridik eller kultur betonar en europeisk livsstil. Sociala och ekonomiska aspekter, institutioner såväl som populärkultur, utgör det specifikt europeiska. Exempel på detta är den gemensamma marknaden, öppna gränser och turistande inom Europa samt valutan Euro. Identitet baseras i denna modell på faktisk livsföring snarare än normativa idéer, men den kan ses som för institutionell och vilande på en grund av konsumtion och kapitalism. Risken är att denna form av europeisk identitet i större grad återfinns hos eliter än hos den bredare europeiska befolkningen (Delanty 2002, s. 351f).

Delanty menar att denna sista modell, tillsammans med den andra modellen *European Postnational Universalism*, är mest lovande då de backar undan från det särskilt partikulära eller universalistiska och tillsammans bildar en kritisk och instrumentell konstruktion av europeisk identitet; mer inkluderande, reflexiv och öppen för större pluralism (Delanty 2002, s. 352f). Det är dessa värden Delanty förespråkar i sin egen femte modell *European Cosmopolitanism* där Europa ses som sammanfört av sin gemensamma historia av konflikter och trauman (Delanty 2002, s. 353). Liksom nationella identiteter i den globaliserade världen är denna europeiska identitet till sin natur splittrad och i ständig förändring (Delanty 2002, s. 355). Detta leder till ett behov av att istället för "vi och dem" se ett pluralistiskt

vi (Delanty 2002, s. 356). Denna femte modell kommer dock uteslutas ur analysen då den är en kombination av andra modeller och därför ej optimal för användning som idealtyp då dessa ska vara renodlade modeller; den femte modellen skulle bli svår att identifiera i ett material då den överlappar de andra modellerna.

2.2.3 Analysschema för de fyra identitetsmodellerna

Identitetsmodell	Utmärkande drag	Kategori
1. Moral Universalism	Mänskliga rättigheter, liberala demokratiska värden, tolerans, mångfald.	Thin
2. European Postnational Universalism	Europeiska institutioner, normer, juridik, föränderligt innehåll i identitet.	Thin
3. European Cultural Particularism	Gemensamt europeiskt kulturarv, gemensam europeisk historia, sekularisering, ett enat Europa.	Thick
4. European Pragmatism	Europeisk livsstil, symboler för det europeiska, sociala och ekonomiska aspekter, populärkultur.	-

3 Identitetsskapande i EU

I min undersökning av hur idén om europeisk identitet kommer till uttryck i EU:s politik ska jag titta på EU:s användning av symboler, Köpenhamnskriterierna för anslutning till unionen samt tre officiella texter: *Deklarationen om europeisk identitet* från 1973, *Maastrichtfördraget* från 1992 och *Lissabonfördraget* från 2007. Utifrån denna analys kommer jag sedan att ta ställning till vilken, om någon, av identitetsmodellerna som bäst beskriver den identitet som EU försöker konstruera samt diskutera modellens eventuella följder i form av exkludering.

3.1 Deklarationen om europeisk identitet (1973)

Deklarationen om europeisk identitet undertecknades i Köpenhamn den 14 december 1973 av utrikesministrarna från de nio länder som vid tillfället var medlemmar av gemenskapen. En europeisk identitet ansågs då behövas för att definiera de europeiska staternas relation med andra länder såväl som staternas ansvar i världspolitiken. Själva deklARATIONEN innehåller två delar: den första om enighet hos unionens medlemsstater och den andra om europeisk identitet i relation till världen (EU 1973, s. 2). Denna uppdelning kan tyda på att en europeisk identitet redan vid det ursprungliga skapandet var tänkt både som ett redskap för att ena medlemsstaterna och som ett verktyg för relationer med stater och aktörer utanför gemenskapen. Punkt 1 i avsnitt 1 i deklARATIONEN lyder:

”The Nine wish to ensure that the cherished values of their legal, political and moral order are respected, and to preserve the rich variety of their national cultures. [...] they are determined to defend the principles of representative democracy, of the rule of law, of social justice — which is the ultimate goal of economic progress — and of respect for human rights. All of these are fundamental elements of the European Identity.” (EU 1973, s. 2)

Här tycks en moralisk eller postnationell universalistisk syn på identitet vara i fokus, då värderingar, rättsstaten och mänskliga rättigheter alla pekats ut som grundläggande för den europeiska identiteten. Den kulturella diversifieringen hos medlemsstaterna tas också upp och det poängteras att denna ska värnas om. Uttryck för mångfald som någonting europeiskt hittas också under punkt 3:

”The diversity of cultures within the framework of a common European civilization, the attachment to common values and principles, the increasing convergence of attitudes to life, the awareness of having specific interests in

common and the determination to take part in the construction of a United Europe, all give the European Identity its originality and its own dynamism.” (EU 1973, s. 2)

Under denna punkt tas upp att det breda spektret av kulturer inom gemenskapen bidrar till att ge den europeiska identiteten sin dynamik; dock betonas staternas många gemensamma intressen, värderingar och livsattityder. Här kan ses spår av såväl den moralisk-universalistiska identiteten som europeisk pragmatism där livsstil samt sociala och ekonomiska aspekter spelar en viktig roll.

En av de universalistiska modellerna för europeisk identitet, *European Postnational Universalism*, går att hitta under punkt 2 där institutioner i form av såväl den gemensamma marknaden som policys framhävs som essentiella (EU 1973 s. 2). Hittills är det alltså en mångtydig syn på identitet som framkommer: mångkulturell men likväl uppbyggd av de likheter som finns staterna emellan; vilande på gemensamma institutioner såväl som på gemensamma värderingar. I det andra avsnittet ligger fokus som tidigare nämnt på europeisk identitet i förhållande till resten av världen och bland annat beskrivs principer vilka medlemsstaterna ska följa i interagerande med andra länder. Här beskrivs exempelvis hur förhandlingar med andra länder ska följa de institutioner och procedurer som kännetecknar den Europeiska unionen (EU 1973, s. 3). Genom att agera efter en sådan princip använder EU sig av tekniken för identitetsskapande som innebär spridning av positiva självbilder: de europeiska procedurerna institutionaliseras som något normalt eller önskvärt (Kaina & Karolewski 2013). Sådana principer återkopplar också till resonemanget om att identitet skapas i ett gränsland mellan ”vi” och ”de andra”, där både egna och andras uppfattningar bidrar till formandet av en identitet (Stråth 2002). Den postnationell-universalistiska synen på den europeiska identiteten som innehållandes dessa institutioner och procedurer reproduceras alltså av både medlemsstaterna och av dess utomeuropeiska motparter.

3.2 Maastrichtfördraget (1992)

I *Maastrichtfördraget – Fördraget om Europeiska unionen* – etablerades unionen och målen för denna sattes. Dessa mål handlar bland annat om att framhäva unionens identitet i internationella sammanhang – vilket jag kommer att återkomma till senare – och om etablerandet av ett unionsmedlemskap för att säkra rättigheter och intressen hos medborgarna i medlemsländerna (EU 1992, s. 7). Detta medborgarskap, det så kallade EU-medborgarskapet, behandlas i artikel 8 i fördraget där det framgår att medborgarskap införts, att alla medborgare i medlemsstaterna också är medborgare i unionen samt att dessa erhåller rättigheter och skyldigheter enligt fördraget (EU 1992, s. 12). Det handlar alltså om en postnationell form av medborgarskap där medlemskapet baseras på nationalitet. Traditionellt består ett medborgarskap av tre delar: status, rättigheter och identitet (se Joppke 2010) och de första två av dessa beskrivs i artikeln refererad ovan,

medan den sista berörs mer abstrakt i nästföljande artiklar. Där understryks rätten för EU-medborgare att fritt röra och uppehålla sig inom unionen (EU 1992, s. 12) och rätten för unionsmedborgare att rösta och ställa upp i kommunala val samt i val till Europaparlamentet i det medlemsland de uppehåller sig i även om de inte är medborgare i detta land (EU 1992, s. 12). Även om detta fördrag inte på samma sätt som *Deklarationen om europeisk identitet* målar upp en bild av vad den europeiska identiteten innebär står det fast att EU med införandet av ett unionsmedborgarskap söker skapa en känsla av samhörighet och gemenskap. Som tidigare nämnts kan ett EU-medborgarskap och därmed en europeisk identitet ses som verktyg för att frambringa såväl lojalitet gentemot EU som solidaritet bland befolkningen (Guibernau 2011). Försök att skapa gemenskap syns inte minst genom rätten till fri rörlighet inom unionen vilket kan ses som såväl en sorts europeisk institution som en symbol för det fria Europa. Betoning av rätten till fri rörlighet kan därmed tydas som ett uttryck för en identitet med grund i både *European Postnational Universalism* och *European Pragmatism*. Rätten till fri rörlighet och röstning samt kandidatur i andra stater än den vilken en är medborgare i kan ses som ett steg mot utsuddande av gränser inom EU.

Hittills har fokus i EU-fördragen legat på värderingar, institutioner och europeisk livsstil – kultur har endast behandlats hastigt och något som därför saknats i analysen hittills är en mer ingående syn på kulturens roll i den europeiska identiteten. I *Maastrichtfördraget* poängteras under punkt 1 i artikel 128 att länderna i Europa delar ett gemensamt kulturarv:

“The Community shall contribute to the flowering of the cultures of the Member States, while respecting their national and regional diversity and at the same time bringing the common cultural heritage to the fore.” (EU 1992, s. 38)

Unionen ska alltså uppmuntra de olika kulturer som återfinns i medlemsstaterna, men det gemensamma kulturarvet ska vara i förgrunden. Under punkt 2 i samma artikel framhålls att EU ska stödja medlemsstaterna i deras arbete med ”improvement of the knowledge and dissemination of the culture and history of the European peoples” och “conservation and safeguarding of cultural heritage of European significance” (EU 1992, s. 39). Dessa formuleringar har en dragning åt identitetsmodellen *European cultural particularism* med fokus på ett gemensamt europeiskt kulturarv och ett enat Europa.

Slutligen vill jag återkomma till unionens identitet i internationella sammanhang, vilken tas upp under artikel J som introducerar en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik (EU 1992, s. 95). Mål för denna beskrivs bland annat som ”to safeguard the common values, fundamental interests and independence of the Union” och “to develop and consolidate democracy and the rule of law, and respect for human rights and fundamental freedoms.” (EU 1992, s. 95) Här, liksom tidigare i *Deklarationen om europeisk identitet*, syns en stark dragning mot en syn på identitet influerad av den moralisk-universalistiska modellen: gemensamma värderingar, mänskliga rättigheter och demokratiska värden framhävs som beskrivande för den Europeiska unionen. Målen för den

gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken är alltså att skydda samt befästa dessa värden, vilket återkopplar till tidigare resonemang om positiva självbilder.

3.3 Lissabonfördraget (2007)

Maastrichtfördraget har blivit ändrat flera gånger sedan det undertecknades år 1992; genom *Amsterdamfördraget* 1997, *Nicefördraget* 2001, flera anslutningsfördrag och nu senast genom *Lissabonfördraget* år 2007 (EU 2013d).

Genom *Lissabonfördraget* infördes en ny del i ingressen till EU-fördraget, vilken lyder enligt följande:

”DRAWING INSPIRATION from the cultural, religious and humanist inheritance of Europe, from which have developed the universal values of the inviolable and inalienable rights of the human person, freedom, democracy, equality and the rule of law” (EU 2007, s. 10)

Här poängteras alltså att *Fördraget om Europeiska unionen*, som *Lissabonfördraget* gör ändringar i, ska baseras på – ”inspireras av” – Europas kulturella, religiösa och humanistiska arv. Detta tyder på en syn på Europa som enat, med gemensamma värderingar sprungna ur gemensam historia. Betoning på dessa saker tyder på en kulturell-partikularistisk syn på europeisk identitet, där en viss kulturell och religiös historia anses vara bas för identiteten. Senare i fördraget finns en något annorlunda formulering angående kultur: ”... shall respect its rich cultural and linguistic diversity, and shall ensure that Europe's cultural heritage is safeguarded and enhanced.” (EU 2007, s. 11) Här framstår att de kulturella olikheterna inom Europa ska respekteras och att det europeiska kulturarvet ska utvecklas – en öppning för en mer föränderlig identitet vilket kan tänkas falla inom ramen för en universalistisk modell.

Även i *Lissabonfördraget* får gemensamma värderingar en framträdande roll:

”The Union is founded on the values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities. These values are common to the Member States in a society in which pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality between women and men prevail.” (EU 2007, s. 11)

Förutom beskrivningar som den ovan innehåller fördraget en omskrivning av Artikel 6 innebärande inrättande av *Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna* och en anslutning till *Europakonventionen* (EU 2007, s. 13). Detta tillsammans med citat som det ovan kan ses som ett steg mot en mer värdeorienterad och därmed moralisk-universalistisk identitet.

Under avdelning 2, ”Provisions on democratic principles” framhävs den representativa demokratin som unionens styrelseskick, och stor uppmärksamhet

ges åt de demokratiska principerna och att dessa ska respekteras (EU 2007, s. 14-16). Här ses alltså spår av en postnationell-universalistisk identitetstanke. I artikel 8 om EU-medborgarskap har passagen ”Citizenship of the Union shall be additional to national citizenship and shall not replace it” lagts till (EU 2007, s. 14). Därmed görs en tydlig åtskillnad mellan det nationella och det postnationella medborgarskapet där det framgår att dessa är menade att existera sida vid sida. Likt Guibernau (2011) kan en här resonera om de olika rollerna för nationell och regional identitet, där nationell sådan ses som känslotyngd medan postnationell eller regional identitet – och sådant medborgarskap – är ett instrumentellt redskap för att exempelvis skapa samhörighet och lojalitet. Uttryck för detta kan ses exempelvis i införandet av möjlighet till medborgarinitiativ genom artikel 8b, med innebörden att en miljon europeiska medborgare kan gå samman för att få kommissionen att lägga fram ett förslag i en specifik fråga (EU 2007, s. 14).

Likt *Maastrichtfördraget* tar *Lissabonfördraget* upp relationer med icke-medlemsstater och unionens gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik. Även här betonas det att de principer som anses specifika för EU – exempelvis demokrati och mänskliga rättigheter – ska influera unionens internationella handlande:

”The Union's action on the international scene shall be guided by the principles which have inspired its own creation, development and enlargement, and which it seeks to advance in the wider world: democracy, the rule of law, the universality and indivisibility of human rights and fundamental freedoms, respect for human dignity, the principles of equality and solidarity, and respect for the principles of the United Nations Charter and international law.” (EU 2007, s. 23)

Också denna passage går att koppla till resonemanget om positiva självbilder, samtidigt som det utgör en tydlig dragning mot en universalistisk identitet.

3.4 Köpenhamnskriterierna

För att en stat ska kunna bli medlem i EU måste den uppfylla vissa kriterier; de så kallade Köpenhamnskriterierna som fått sitt namn efter att de fastställdes vid EU-toppmötet i Köpenhamn år 1993. Senare förstärktes kriterierna i Madrid år 1995. För att EU ska ta upp förhandlingar om ett lands anslutning till unionen måste de politiska kriterierna vara uppfyllda, vilket innebär att landet ska ha stabila institutioner ”guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and respect for and protection of minorities” (EU 2013g). För fullt medlemskap krävs att även det ekonomiska och det rättsliga kriteriet ska vara uppfyllda. Dessa innebär att landet ska ha en fungerande marknadsekonomi samt förmåga att hantera en sådan inom EU respektive att det ska kunna anta unionens regelverk och uppfylla de skyldigheter som ett medlemskap i EU förpliktar (EU 2013g).

Kriterierna som måste uppfyllas för att ett land ska få medlemskap i EU torde ge en god signal av vilken bild EU har av sig självt: en union byggd på mänskliga rättigheter och tolerans som vilar på stabila demokratiska och ekonomiska

institutioner. Även här ses alltså spår av *Moral universalism* och den juridisk-normativa *European postnational universalism*-modellen.

3.5 Europeiska symboler

En teknik för identitetskonstruktion som EU kan anses ha anammat är skapandet av symboler som representerar unionen och som används för att stimulera det politiska samhället (Kaina & Karolewski 2013).

Ett exempel på en sådan symbol är den europeiska flaggan vilken sägs vara en symbol för europeisk identitet och enighet. Stjärnorna i en cirkel på mörkblå bakgrund symboliserar solidaritet och gemenskap bland Europas befolkning (EU 2013e) vilket är just vad denna sorts teknik för identitetskonstruktion syftar till att skapa. Andra symboler för EU är nationalsången, Europadagen den 9 maj samt EU:s motto ”unity in diversity” (EU 2013f). Som tidigare nämnt kan även EU:s gemensamma valuta euro ses som en symbol för unionen: den representerar en ökad integration och solidaritet hos befolkningen, och tar också hänsyn till mottot ”unity in diversity” genom att mynten har en sida med gemensam design och en med design som skiljer sig mellan länder (Europeiska kommissionen 2013). Eurons natur som valuta innebär att den kan fungera som en länk mellan medborgarnas dagliga liv och EU:s politiska nivå, och som tidigare nämnt fungerar en sådan symbol också bra vid byggandet av en gemenskap över språkliga gränser då den är icke-verbal (Kaina & Karolewski 2013). Europeiska symboler är ett grundläggande drag i identitetsmodellen *European Pragmatism*.

3.6 Vilken sorts identitet?

Undersökningen av mitt material har inte lett till ett entydigt svar angående vilken grund EU konstruerar sin identitet på då olika texter eller företeelser har kunnat knytas till olika modeller av europeisk identitet. Trots detta vill jag framhäva att de två modeller som utpekats i störst omfattning är *Moral Universalism* och *European Postnational Universalism*, vilka båda är identitetskonstruktioner av ”thin” karaktär. De grundas i allmänna principer, som exempelvis de mänskliga rättigheterna, vilka inte nödvändigtvis är specifika för just Europa (se Delanty 2002). Därför kan en tänka sig att denna sorts identitetskonstruktion inte är exkluderande, men heller inte inkluderande då den inte ger god grund för samhörighetskänsla grupper och befolkningar emellan. Samtidigt ses också i fördragen en tendens till att framhålla kulturella värden inom ramen för *European Cultural Particularism* som är en ”thick” modell vilken också kan tänkas ha vidare konsekvenser i form av inkluderande och exkluderande. Vilken sorts identitet är det egentligen som EU vill och söker konstruera? Svaret på denna fråga kommer jag att diskutera i min slutsats.

4 Slutsats

I denna slutsats besvarar jag mina två frågeställningar ”Hur kommer idén om europeisk identitet till uttryck i EU:s politik?” och ”På vilket sätt kan denna syn på identitet leda till exkludering av vissa grupper eller stater?” under de två första rubrikerna, för att sedan diskutera EU:s form av exklusiv gemenskap.

4.1 Identitet skapad av EU

Jag valde att starta min analys av europeisk identitet med *Deklarationen om europeisk identitet* från år 1973 då denna deklaration kan ses som något av ett startskott i EU:s arbete med frågan. Genom en översiktlig kontroll av denna text, *Maastrichtfördraget* och *Lissabonfördraget* samt Köpenhamnskriterierna och EU:s arbete med symboler har jag försökt skapa en överskådlig bild av EU:s identitetskonstruerande politik för att undersöka vilken sorts identitet EU vill ha.

Till min hjälp att analysera EU:s politik har jag haft fyra modeller för europeisk identitet (se Delanty 2002). Som tidigare nämnt går det att se spår av alla de olika identitetsmodellerna i empirin varför det är svårt att peka ut en specifik modell som den styrande. De i fördragen mest förekommande modellerna är dock de universalistiska sådana *Moral Universalism* och *European Postnational Universalism* vilka båda har sin grund i generella principer: *Moral Universalism* i mänskliga rättigheter, liberala demokratiska värden, tolerans och mångfald; *European Postnational Universalism* i europeiska institutioner, normer och juridik med föränderligt innehåll i identiteten. Universalistiska identiteter som dessa tillhör kategorin ”thin” identiteter vars stomme består av en minimal uppsättning värden som inte måste vara specifika för just den grupp av människor identiteten ska beskriva (Delanty 2002). Detta innebär alltså att en sådan identitet inte är ett redskap för att skapa en stark samhörighetskänsla, eftersom att värdena den grundar sig i inte är specifika för just den befolkning identiteten berör och därför inte torde ha kraft att knyta samman en annars diversifierad befolkning. Trots detta är det enligt min analys troligt att det är en sådan identitet EU vill förmedla: det är genom beskrivningar och markeringar av det viktiga i bejakandet av mänskliga rättigheter, demokratiska principer och institutioner samt tolerans för mångfald som EU skildrar essensen i det – enligt dem – ”europeiska”. I EU-fördragen kan också viss betoning ses på kulturella aspekter vilket hade gett identiteten en annorlunda karaktär ifall detta varit i förgrunden. En universalistisk identitet torde dock gå mer i linje med EU:s politik där unionsmedborgarskapet – och identiteten – ska komplettera det nationella sådana snarare än att ersätta detta (EU 2007).

Det faktum att EU infört ett unionsmedborgarskap för medborgarna i dess medlemsländer kan också ses som ett uttryck för närvarandet av idén om en europeisk identitet. Ett sådant postnationellt medborgarskap kan enligt situationalism-grenen inom nationalismteorin ses som sprunget ur de förändringar i ekonomin som gjort den alltmer globaliserad och därmed lett till regionala grupperingar som exempelvis EU (Brown 2000). Genom att skapa ett officiellt EU-medborgarskap kan unionen knyta ihop medborgarskapets tre delar med EU: status, alltså medborgarskapets formella varande, rättigheter och en kollektiv identitet som kan leda till samhällelig integration (se Joppke 2010). Införandet av ett sådant medborgarskap kan alltså ses som ett försök att skapa en större samhörighetskänsla och identifikation som EU-medborgare hos befolkningen.

Vidare har unionsfördragen visat på hur idén om en europeisk identitet kommer till uttryck i EU:s utrikespolitik genom att EU söker befästa och reproducera de institutioner, normer och procedurer som ses som ”europeiska” i sin interaktion med tredje part. Detta syns bland annat genom att EU kräver att andra länder ska förhålla sig till dessa i sin relation med EU (se ex. EU 1973). Som tidigare nämnt är detta en form av identitetsteknik kallad spridning av positiva självbilder. Ett förhållningssätt som detta bidrar till att EU:s procedurer institutionaliseras både inom EU och hos tredje part (Kaina & Karolweski 2013). Den europeiska identiteten förstärks alltså genom ett sådant agerande.

En annan sorts identitetsteknik är EU:s användande av symboler (se Kaina & Karolewski 2013). Dessa hör ihop med synen på europeisk identitet i modellen *European Pragmatism* där europeisk livsstil, symboler för det europeiska och sociala och ekonomiska aspekter lägger grund för det europeiska (Delanty 2002). I min undersökning har dessa ämnen inte betonats särskilt, annat än just i beskrivningen av symbolanvändningen, vilket kan ha att göra med att denna uppsats analys av europeisk identitet utgår ifrån EU:s perspektiv. I de undersökta fördragen har värderingar, institutioner och till viss del kultur stått i fokus. Det är möjligt att idén om europeisk identitet kommit till uttryck på ett annat sätt, exempelvis genom de för den pragmatiska modellen kännetecknande aspekterna, om undersökningen avsett synen på europeisk identitet hos den europeiska befolkningen. I denna undersökning har jag istället försökt belysa hur idén om europeisk identitet kommer till uttryck i Europeiska unionens politik. Till denna fråga finns det två svar; det ena är att den europeiska identiteten kommer till uttryck *som* en universalistisk sådan; det andra att den europeiska identiteten kommer till uttryck *genom* formuleringar i fördrag samt handlingar som införandet av ett medborgarskap, användandet av europeiska symboler och den utrikespolitik som EU bedriver.

4.2 Relationen mellan identitet och exkludering

En identitet konstrueras i gränslandet mellan självbilder och bilder av ”de andra” (Stråth 2002). Skapandet av en identitet innebär alltså att denna relateras till något annat: till uppfattningar om de som ingår i gemenskapen och de som står utanför.

Om en gemenskaps identitet baseras på alltför snäva premisser leder detta till exkludering av vissa grupper eller individer som inte faller innanför ramarna, medan det i en gemenskap baserad på mångfald finns risk för otydlighet angående vilka som ingår i gruppen och vilka som befinner sig utanför (Balibar 2001). Identitetens form kan alltså vara av betydelse för vilka som inkluderas i och exkluderas från gemenskapen: det finns en relation mellan dessa ting.

I avsnittet ovan drogs slutsatsen att EU söker skapa en universalistisk identitet: enligt Delanty (2002) kan en sådan med enkelhet kombineras med samtida nationella identiteter, vilket ju i detta fall är en nödvändighet eftersom att EU inte säger sig vilja ersätta det nationella medborgarskapet utan istället komplettera det med ett unionsmedborgarskap (se EU 2007). Den universalistiska identiteten är dock inte ett redskap för större inkludering då den inte innehåller några specifikt europeiska, och därmed enande, drag (Delanty 2002). Som tidigare nämnts är en sådan identitet alltså inte exkluderande då den vilar på generella principer, men den är heller inte inkluderande då den saknar specifika värden för grupper att enas kring. Hade EU:s fokus istället legat på det gemensamma kulturarvet, och alltså följt *European Cultural Particularism*-modellen, så hade identiteten haft en ”thick” karaktär med stark samhörighetskänsla men också riskerat ett exkluderande av andra kulturer eller livshållningar som inte passar in i denna mall men som icke desto mindre återfinns inom Europas gränser (se Delanty 2002).

Vilken sorts grund en identitet byggs på kan alltså spela stor roll angående frågan om vilka som får ingå i gemenskapen och vilka som hamnar utanför. Ett sätt på vilket EU:s idé om europeisk identitet uttrycks är genom skapandet av EU-medborgarskapet. Som tidigare nämnts är medborgarskapet till sin natur dualistiskt på så sätt att det är både internt inkluderande och externt exkluderande (Joppke 2010). Frågan är då vem som ska inkluderas och, därmed, vem som exkluderas? Uppenbart är att den som inte erhåller EU-medborgarskap exkluderas från gemenskapen; detta kan handla om exempelvis migranter eller i större skala om invånarna i de länder som inte ges tillträde till unionsgemenskapen. I denna fråga fungerar Köpenhamnskriterierna om anslutning till EU som en identitetsmarkör på så sätt att dessa talar om vad som anses europeiskt – vilka kriterier som måste mötas för att ett land ska få bli medlem i EU. Synen på europeisk identitet som bunden till medborgarskapet har alltså en exkluderande funktion i att den utesluter människor från en *identitet* på grund av medborgarskapets *formella* del med bestämmelser om hur en blir medborgare i unionen. Köpenhamnskriterierna kan därmed ses som exkluderande då de skapar en ram inom vilken länder med önskan om EU-medlemskap måste hålla sig, vilket kan vara svårt att leva upp till för länder utanför denna ram. Samtidigt kan kriterierna anses ha en inkluderande funktion i och med den anpassning till EU:s institutionella värden som kandidatländer måste göra (Edwards 2012).

Svaret på frågan om på vilket sätt EU:s syn på identitet kan leda till exkludering är alltså tvådelad. Synen på identitet som grundad i universalistiska värden är ej väldigt exkluderande utan istället mycket generell, med kostnaden att identiteten får en svag karaktär. Synen på identitet som uttryckt genom medborgarskapet kan däremot ses som exkluderande då EU-medborgarskapet endast är de förunnat vilka redan är medborgare i något av EU:s medlemsländer.

På så sätt utesluts exempelvis papperslösa bosatta inom EU och invånarna i de stater som inte anses uppfylla kriterierna för EU-medlemskap. Jag vill betona att det är i officiella styrdokument jag tittat – det finns möjlighet att det i andra sammanhang som i det dagliga politiska arbetet eller EU-politikens uttalanden framkommer en annan syn på europeisk identitet som skulle kunna ha andra implikationer för inkluderande och exkluderande.

4.3 Ett exklusivt Europa?

Trots den europeiska identitetens generella karaktär kan EU alltså ses som en exklusiv gemenskap till följd av de anslutningskriterier som måste uppfyllas för att ett land och dess medborgare ska få ta del av allt som ett inkluderande i gemenskapen innebär. Som nämndes i avsnittet ovan behöver det dock inte handla endast om hela staters tillträde till EU-medlemskapet, utan även exempelvis migranter kan påverkas av EU-medborgarskapets exkluderande funktion.

EU-medborgarskapet är baserat på nationell tillhörighet och följer alltså snarare principen om *jus sanguinis* än *jus soli* (se Joppke 2010). Fiorella Dell'Olio (2005) menar att det istället bör vara bosättning som står till grund för EU-medborgarskapet, och argumenterar därmed för en syn på medborgarskap enligt *jus soli*-principen. Ett sådant medborgarskap som baseras på födsel inom det europeiska territoriet skulle leda till en mindre exkluderande syn på europeisk identitet då sloandet av kravet på nationell tillhörighet i ett av medlemsländerna innebär att begreppet vidgas och inte får en lika exklusiv karaktär. I och med att EU redan valt en generell riktning i dess identitetspolitik skulle en sådan breddning inte heller äventyra den europeiska identitetens innebörd. En annan sak hade varit om den europeiska identiteten till fullo vilade på ett europeiskt kulturarv delat endast av EU:s medlemsländer. Den generella karaktären i de universalistiska identitetsmodellerna torde innebära att den europeiska identitet EU försökt bygga upp skulle stå intakt även vid en breddning av vilka som får möjlighet att ingå i den europeiska gemenskapen, så länge de som får tillgång till EU-medborgarskapet själva bekänner sig som europeiska.

Många gånger ses Europa som avgränsat av en viss kultur (Stråth 2002) och även om den europeiska identiteten i min undersökning inte tycks uppbyggd på kulturella premisser så kvarstår faktum att frågan om kultur betonas i de olika texterna från EU, antingen genom uttalanden om ett europeiskt kulturarv eller om den diversifiering av kulturer som idag finns inom unionens gränser. Även om en förändring av kraven för EU-medborgarskap inte genomförs så finns det enligt mig ändå en chans för ett mindre exkluderande Europa genom möjligheten för ett turkiskt medlemskap i EU. Som tidigare nämnt kan detta ses som ett steg mot en expanderad idé om europeisk identitet där Turkiet kan fungera som en länk mellan Europa och islam (Edwards 2012). Ett turkiskt EU-medlemskap skulle därmed innebära ett mindre exklusivt Europa där mångfaldstanken inom de universalistiska identitetsmodellerna verkligen kommer till uttryck och där också möjligheten för ett bredare EU-medborgarskap öppnas upp.

5 Referenser

- Balibar, Étienne, 2009. *Vi, det europeiska folket? Reflektioner kring ett transnationellt medborgarskap*. Hägersten: Tankekraft.
- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus förlag.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina, 2012a. "Idé- och ideologianalys" i Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, s. 139-175.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina, 2012b. "Innehållsanalys" i Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, s. 49-90.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina, 2012c. "Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys" i Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, s. 13-48.
- Brown, David, 2000. *Contemporary Nationalism. Civic, ethnocultural and multicultural politics*. London: Routledge.
- Delanty, Gerard, 2002. Models of European Identity: Reconciling Universalism and Particularism i *Perspectives On European Politics And Society*, nr. 3, s. 345-360.
- Dell'Olio, Fiorella, 2005. *The Europeanization of Citizenship. Between the Ideology of Nationality, Immigration and European Identity*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
- Edwards, Sobrina, 2012. "Enlargement and beyond. Moving boundaries and (re)constituting identities in post-wall Europe" i Talani, Leila Simona (red.) *Globalisation, Migration, and the Future of Europe*. Oxon: Routledge, s. 127-154.
- Esaiasson, Peter, Giljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena, 2012. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik.
- EU, 1973. "Declaration on European Identity" i *Bulletin of the European Communities*, nr. 12. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, s. 118-122. [elektronisk] Tillgänglig: http://www.cvce.eu/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_deember_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.html Hämtdatum: 2013-12-10
- EU, 1992. "Treaty on European Union (Maastricht, 7 February 1992)" i *Official Journal of the European Communities (OJEC)*, nr. C 191. [elektronisk] Tillgänglig:

- http://www.cvce.eu/obj/treaty_on_european_union_maastricht_7_february_1992-en-2c2f2b85-14bb-4488-9ded-13f3cd04de05.html Hämtdatum: 2013-12-10
- EU, 2007. ”Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007” i *Official Journal of the European Communities (OJEC)*, vol. 50, nr. C 306. [elektronisk] Tillgänglig: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF> Hämtdatum: 2013-12-10
- EU, 2013a. Europeiska unionens hemsida. Basfakta om EU. [Elektronisk] Tillgänglig: http://europa.eu/about-eu/index_sv.htm Hämtdatum 2013-12-10
- EU, 2013b. Europeiska unionens hemsida. Att bli medlem i EU. [Elektronisk] Tillgänglig: http://europa.eu/about-eu/countries/joining-eu/index_sv.htm Hämtdatum: 2013-12-10.
- EU, 2013c. Europeiska unionens hemsida. Vägen till EU-medlemskap. [Elektronisk] Tillgänglig: http://europa.eu/about-eu/countries/on-the-road-to-eu-membership/index_sv.htm Hämtdatum: 2013-12-10
- EU, 2013d. Europeiska unionens hemsida. Maastrichtfördraget om Europeiska unionen. [Elektronisk] Tillgänglig: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_sv.htm Hämtdatum: 2013-12-10
- EU, 2013e. Europeiska unionens hemsida. The European flag. [Elektronisk] Tillgänglig: http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/flag/index_en.htm Hämtdatum: 2013-12-10
- EU, 2013f. Europeiska unionens hemsida. EU symbols. [Elektronisk] Tillgänglig: http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/index_en.htm Hämtdatum: 2013-12-10
- EU, 2013g. Europeiska unionens hemsida. Accession criteria (Copenhagen criteria). [Elektronisk] Tillgänglig: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/accession_criteria_copenhagen_en.htm Hämtdatum 2013-12-10
- Europeiska kommissionen, 2013. Europeiska kommissionens hemsida. A symbol of European identity. [Elektronisk] Tillgänglig: http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/why/identity/index_en.htm Hämtdatum: 2013-12-10
- Fernández, Christian, 2005. *Medborgarskap efter nationalstaten? Ett konstruktivt förslag*. Lund: Department of Political Science.
- Guibernau, Montserrat, 2011. Prospects for a European Identity i *International Journal of Politics, Culture & Society*, nr. 24, s. 31-43.
- Joppke, Christian, 2010. *Citizenship and Immigration*. Cambridge: Polity Press.
- Kaina, Viktoria & Karolewski, Ireneusz Pawel, 2013. EU governance and European identity i *Living Reviews in European Governance*, vol. 8, nr. 1. [elektronisk] Tillgänglig: <http://www.livingreviews.org/lreg-2013-1> Hämtdatum: 2013-12-10
- Stråth, Bo, 2002. A European Identity. To the Historical Limits of a Concept i *European Journal of Social Theory*, vol. 5, nr. 4, s. 387-401.